

*Om
Far & Mor*

En Krønike

Martin Kirkegaard

*Om
Far & Mor
- En Krønike.*

Af

Martin Kirkegaard

2. Udgave 2002

Hvis vi går hundrede år tilbage i tiden - til tiden omkring fars og mors fødsel (1890—1891) - så ser vi, at det ikke var så dårlig en tid. Det havde været dårligt tidligere, men det lysnede faktisk på denne tid.

Landbrugseksporten var så småt ved at komme i gang, der stiftedes andelsselskaber, der byggedes mejerier og slagterier, Grundtvig og Vilhelm Beck havde løftet det åndelige liv; men det, vi kalder moderne kommunikation, fandtes ikke. Vi må tænke os et liv uden biler på vejene, uden radio og fjernsyn, uden telefon, og på landet også uden elektricitet. James Watt havde opfundet dampmaskinen, og dermed påbegyndtes jernbanedriften; men fuldt udbygget var den endnu ikke.

Kommunikation var der dog, men det var mere mund-til-øre-metoden. Far kunne lange rim udenad. Jeg husker noget fra et af dem. Det er det om smeden fra Helgoland:

*Der står en smedie på Helgoland,
så ensom den står på den øde strand.
Der svinger Thormod smeden med flid
sin tunge hammer ved midnatstid.
Men som han bedst ved sin ambolt står,
en sælsom lyd til hans øre når.
Det er to vældige gangeres trav,
dog kommer den lyd fra det vilde hav.
Han springer til døren, ser ud og gruer,
thi rædselsfuldt er det syn, han skuer.
Det er som en sky af mulm og lyn,
der svæver på havets det grånende bryn.
Det nærmer sig mere og mere til land,
til sidst han skelner en hest og en mand.
Og manden sin flammende glavind svinger,
og hesten på fire par fødder springer.*

Frederik Schaldemose.

Det er ingen ringere end Odin, der ankommer på sin hest Sleipner. En sko har løsnet sig på den, og Thormod må i gang med hammer og tang. Det klarer han hur tigt og raskt, og før den næste sol er nede, står folk e slaget på Bråvalla hede.

Et folkesagn sat på rim. Far kunne også Søren Kanne udenad, dog vist ikke Terje Vigen. Men Johan Skjoldborg kunne han godt lide. Skjoldborg skrev om husmændene, og det syntes far handlede om ham selv:

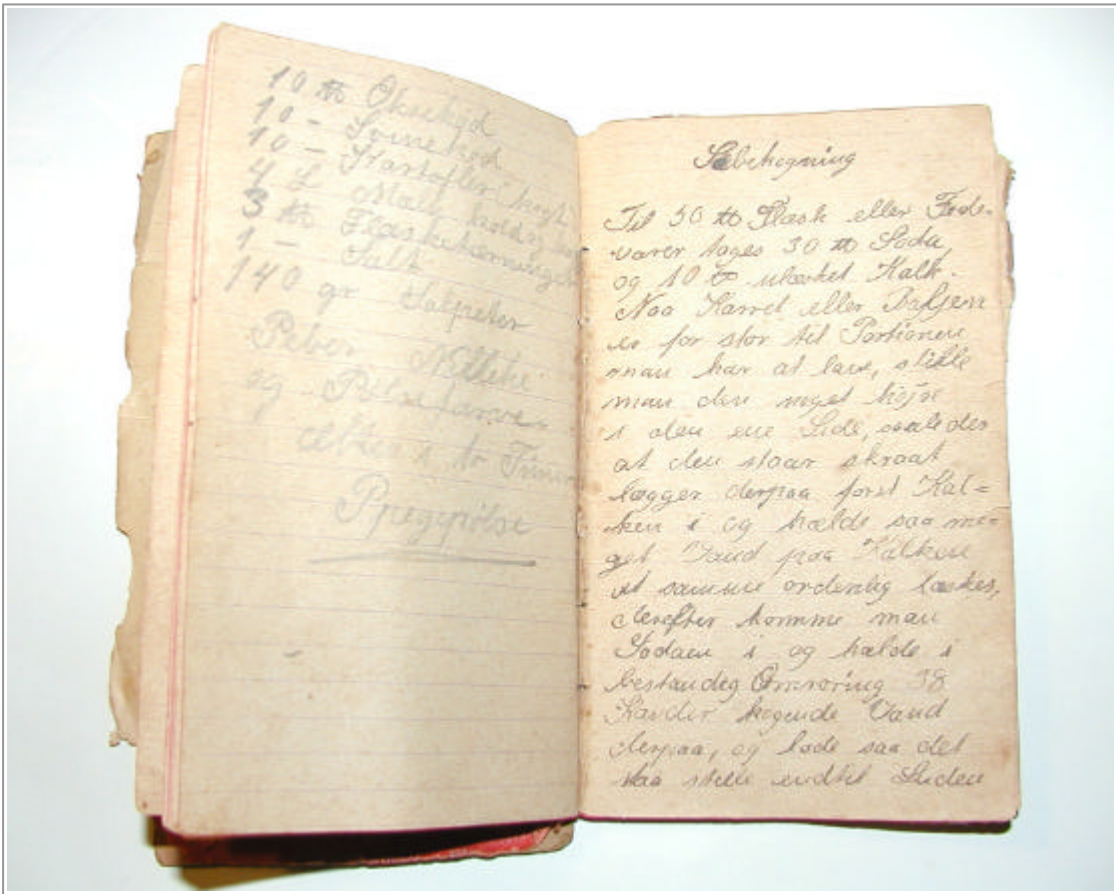
*Du husmand, som ørker den stridige jord,
og vover din arm og din bringe,
som drager det første kulturens spor
med plovjernets sølvblanke klinge,
mer ridder du er med din barkedede hånd
end mange, der pyntes med stjerner og bånd
og tripper på bonede gulve.*

Far og mor færdedes ikke så meget på bonede gulve, i hvert fald ikke i deres barndom. De var begge fra hjem med små kår. De kom begge fra børnerige familier, men de havde lært at bestille noget.

Far var ikke stor af vækst. Jeg husker, at mor engang betroede mig, at det egentlig først var da far kom i soldatertøjet, at hun faldt for ham. Så kunne hun se, at han var en mand

Andreas Kirkegaard

Fra mor's sirlige opskriftssamling (1917)

Til 50 pund/25 kg flæsk skal bruges en blanding af kalk og soda. Der bruges en balje, er den for stor kan den sættes lidt på skrå. Så tages 10 pund ulæsket kalk, derpå hældes så meget vand at kalken bliver ordentlig læsket. Så kommes der 30 pund soda i, derpå 38 kander (76 l.) kogende vand, det hældes på under stadig omrøring. Nu tages en øse, med den øses al det klare af, derpå tages igen 38 kander vand, det hældes på bundfaldet under stadig omrøring. Nu skal det stå til afkøling.

Så sættes flæsket på ilden sammen med den første afskumning. Det skal koge i fire timer mens der tilsættes lidt afskumning af og til. Det må aldrig komme af kog. Så tilsættes fire kander groft salt under stadig omrøring. Det skal stå i endnu halvanden time. Det er vigtigt at huske at der ikke må tilsættes afskumning efter at der er tilsat salt, for så vil sæben ikke skilles fra luden. Det skal nu stå urørt til næste dag, så kan sæben skæres i passende stykker og lægges på hylder.

Fars far Morten var både landmand og murer, og egentlig dygtig til begge dele, men der var fattigt i hjemmet. Der var mange munde, der skulle mættes. Der var jo en sand børnefryd hjemme hos Morten. Far må have prøvet at sulte. Jeg mener, det forklarer hans adfærd i tørre somre. Når sommeren var tør, kunne han fuldstændig tabe modet. Han blev helt nedtrykt.

Hos fars bedstefar Mads var der endnu fattigere. Mads havde af sin far - nu er vi tilbage ved den første selvejerbonde i familien - fået overdraget fem tønder land, som han byggede på.

Mads var vist ikke læst ædruelig. I hvert fald har han en dag et uheld med et stillads, hvor brædderne vist ikke er sømmet ordentlig fast. Han falder ned og omkommer, og hjemmet bliver opløst.

Mads' ældste søn - han hedder Jens - får det til at se ud som om han er druknet i Tange Å. Hans mor finder hans tøj og træsko ved åbredden. De hører ingenting fra ham. Jens må dog have fundet noget tøj, for vi ved, at han kommer til Sjælland. Her er han sammen med et arbejdshold med til at bygge mejeriskorstene.

Jens bosætter sig - ved vi - ved Helsingør, hvor han stifter familie. Min søster Dina er undertiden så venlig at sende mig avisbilleder af hans efterkommere (når de har gjort sig fortjent til at komme i avisen), og de ligner os godt nok.

Det samme kan man ikke sige om efterkommerne af en yngre bror, der hed Søren. Han blev kaldt "den fortabte søn". Han rejste - efter hvad vi ved - til Amerika. Vi har hørt fra hans familie, men de ligner os ikke rigtig.

Den gamle Kirsten Marie sad nu alene tilbage og anede ikke, hvor flere af hendes børn befandt sig. Morten var dog flink til at besøge hende. Hun døde i 1915 - 87 år gammel. De sidste af sine år havde hun tilbragt i Sjørøse hos sin ældste datter, der var gift med en træskofabrikant.

Fars mor Sørine var en stovt kvinde. Hun var fiskerdatter fra Kvols - en lille fiskerby, der ligger i bunden af Hjarbæk Fjord, lidt nordvest for Viborg. Hun kom til at tjene på en gård i Vindum, og traf her den ranglede Morten. Han var fra Elsborg, men tjente på en gård, der lå der, hvor Tange sø nu ligger. Hun var seks år ældre end ham. De blev i folkemunde kaldt "Sørine og drengen".

Sørine er omtalt i et mindeskrift fra 1942 om missionsforeningens første 50 år. Der omtales hun som en gudfrygtig pige. Hun har - står der - ført en lille tuberkuloseramt pige til Jesus inden hun døde. Som tak fra pigens mor fik Sørine foræret et halssmykke - en kæde med et kors. På et ret stort brystbillede hos Kresten Ilsøe i Mammen sidder hun med netop dette smykke om halsen, så hun har sikkert værdsat det.

Sørine og Morten bliver gift i Vindum kirke, og Sørine bliver Morten en god kone. Hun føder ham otte børn, men dør så sammen med den sidste. Det barn, der døde, var en dreng, der fik navnet Otto, fordi han var nummer otte. Sørine var da 43 år gammel.

Morten står nu alene med syv ukonfirmerede børn. Han får en pige i huset, der efter datidens opfattelse må kaldes en falden kvinde. Hun hedder Sofie, og hun har to piger med sig - begge født uden for ægteskab. Vi kender ikke disse pigers fædre.

Sørine blev født i Kvols ved Hjarbæk Fjord i 1856. Hun døde 43 år gammel i 1899. Bil-ledet er fra ca. 1880.

Sørine blev født i Kvols ved Hjarbæk Fjord i 1856. Hun døde 43 år gammel i 1899. Bil-ledet er fra ca. 1880.

Morten blev født i 1862 og døde i 1938, var gift tre gange og fik 21 børn. Billedet er fra ca. 1930.

Sofie føder Morten tolv børn. Den første kommer til at hedde Otto. Han er jo en erstatning for den Otto, der døde. Egentlig skulle han have heddet Nito. Han er jo Mortens niende barn. Det er den Otto, vi har kendt. Han døde for nogle år siden.

Far slog sig igennem ved at tjene til føden ved landbruget. Sammen med en kammerat tog han på et tidspunkt til Fyn for at prøve kræfter med fynsk landbrug. Kammeraten gav hurtigt op og rejste hjem. Men far blev; ikke fordi det var særlig rart, men fordi han vidste, at Morten ikke ville være nådig, hvis han løb af pladsen i utide. Det har da også altid været hans princip, at hvad man påtog sig, det måtte man fuldføre.

Far kommer ind til de Randers dragoner, og så bryder Første Verdenskrig ud. Far får forlænget opholdet lidt, men slipper dog ud i 1916. Far og mor køber så Enggården.

Så når vi frem til fredsslutningen. Da kommer Danmark på forsiden af de store aviser ude i verden. Danmark, det besynderlige lille land - skriver de - er det eneste land, der uden at have taget aktivt del i kampen i den store krig får tildelt landområde. Det hang naturligvis sammen med, at Tyskland var taberen.

Mors far Mogens Bødker var lidt af en pioner. Vi kan sige, at han var det redskab, som Gud brugte, da missionen kom til Vindum. Han boede sammen med sine forældre i et lejet hus - det kaldte man dengang et indsiderhus. Hans far var bødker - deraf navnet. Han hed egentlig Nielsen.

Indsiderhuset lå på kanten af Nørreheden - et stykke land, der ikke var meget værd dengang. Oprindeligt gik skellet mellem Vindumovergårds og Palstrups jordarealer, langs

Tange Å. Men engang de to herremænd sad og spillede kort, kom herremanden på Vindumovergård i spillegæld. Han klarede sig så ud af vanskelighederne ved at afstå det magre stykke land langs nordsiden af åen. Det fik så navnet Nørreheden. Huset lå, hvor nu Karl Erik Vestergaard har etableret sig med flere hundrede grisesøer og flere tusinde slagtesvin. Mere om ham senere...

Enggården

Mogens Bødker fik udlængsel. Han kan ikke have sunget på "Ole sad på en knold og sang". Den skrev Jeppe Aakjær først en snes år senere. Men Jeppe Aakjær forvillede nordmanden Bjørnstjerne Bjørnson skrev også en sang om udlængsel. Det er den, der hedder "Ud jeg vil, ud, o så langt, langt ud", og den kan Mogens have sunget på.

Mogens var et musiksk menneske. Han døde i 1934. Da var jeg 11 år gammel. Jeg har sammen med min mor besøgt ham og min bedstemor i den lille lejlighed i købmandshuset i Tange. Jeg elskede at finde hans harmonika frem under sengen og få ham til at spille. Det blev nu ikke til så mange sange; han var jo over 80 år, men jeg husker, at han kunne spille "For mig den Herre Krist forlod al Himlens herlighed". Så sluttede han somme tider af med et par strofer, som han nynnede til og som min mor ikke brød sig særlig meget om, at jeg som lille skulle høre på. Det lød lidt i retning af:

Nå hår wi fårtjænt en dram

Som sagt: Mogens fik udlængsel. Han tog træskoene på og gik vesterud. En stor del af tiden gik han med træskoene i hånden. Han ville gerne spare på træskobeslaget - det var så dyrt dengang. Han gik tværs over der, hvor Karup flyveplads ligger nu. Når vi kører til Vestjylland, og somme tider kører over Aulum, så sidder vi tit og snakker om, at det så var her, vor bedstefar fik udløsning for sin udlængsel.

Mogens når frem til Pinderup - en lille by, der ligger 10 km nord for Skjern. Her får han arbejde på en gård, og han finder sig hurtigt til rette. Han har sikkert været både en god og en billig arbejdskraft. Mogens var ikke - som far - lille af vækst. Han blev i hvert fald senere en stor og kraftig mand.

Når lærer Edslev i Vindum - det var ham før Maul - fortalte bibelhistorie for børnene og fortalte om David og Goliat, så holdt han sin lange pibe, så pibespiden kom lidt over hovedhøjde, og sagde: "Goliat, det var en mand som Mogens Bødker i Tange.

"En dag - det er omkring 1865 - kommer der en mærkelig mand til gården i Pinderup. Han er omrejsende kolportør. Han sælger bøger og blade. Han er smedesvend fra Bornholm; men det skal vise sig, at han kan mere end at sko heste. Han ændrer tilværelsen for mange vestjyder - og på grund af Mogens også for folk på Vindumegnen.

Smedesvenden indbyder gårdens folk og naboer til møde om aftenen. Bagefter får han en snak med Mogens. Han spørger ham, hvor han kommer fra. Mogens svarer, at han kommer fra et sted, der ligger langt væk - helt oppe midt i det mørke Jylland. Kristian Møller - sådan hedder smedesvenden (vi husker ham fra søndagsskole-sangbogen) - spørger så Mogens, om han vil gå hjem og spørge sine forældre, om han (Kristian Møller) må komme der for at holde et møde. Mogens indvilger, tager igen sine træsko på, og går - næsten som der står hos Moses: "med den usynlige for øjnene" - hjem til sine forældre med det store budskab.

Mogens' far har travlt med sine tønder og dritler (smørtønder), og er ikke meget for det. Men hans mor er fyr og flamme, og hun får gennemført mødet.

Dengang var det sådan, at det var manden, der havde det store ord at skulle have sagt. Hvis man skulle træffe en vigtig aftale, kunne man ikke nøjes med at træffe den med konen på gården. Han kunne imidlertid være ude på marken eller ude i et udhus. Når Mogens' mor skulle samle folk til møde, blev hun derfor nødt til at rende rundt efter mændene. Af den grund måtte hun lide den tort at blive kaldt en "horekvinde".

Vi ved ikke præcis, hvilken prædiken Kr. Møller holdt på det første møde; men far har tit omtalt en prædiken, der gjorde et kolossalt indtryk på folk. Far havde ikke selv hørt prædikenen, men Mogens Bødker var jo hans svigerfar, så lad os antage, at det er denne første prædiken, han har hørt om.

Prædikenen blev holdt ud fra en tekst i Romerbrevets 8. kapitel, hvor der står: "Så er der da nu ingen fordømmelse for dem, som er i Kristus Jesus. Thi livets Ånds lov har i Kristus Jesus gjort dig fri fra syndens og dødens lov. Thi det, som var umuligt for loven,

fordi den var afmægtig formedelst kødet (som de sagde dengang), det gjorde Gud, da han sendte sin egen Søn i syndigt køds lighed, og for syndens skyld, og således domfældte synden i kødet."

Vi må se for os en lidet boglærd, lidt primitiv forsamling af landboere få hamret ind i deres hjerte, sind og samvittighed - bogstavelig talt med forhammeren - at det, som mennesker ikke kunne gøre på grund af deres synd, og det, som var umuligt for loven, det gjorde Gud.

De glemte det aldrig.

Efter mødet spørger Kr. Møller, om det kan tænkes, at der kan holdes flere møder med andre prædikanter. Han spørger også om muligheden for at oprette en kreds, og her har han sit store held.

Blandt tilhørerne sidder der nemlig en stovt bondemand, der hedder Niels Vestergaard. Han er oldefar til Karl Erik Vestergaard, der for ganske nylig har været primus motor ved starten af friskolen i Tange.

Niels Vestergaard har vor bedstemor Sørine i sit brød. Det er ham, der arrangerer hendes og Mortens bryllup i Vindum. Det er også ham, der en generation senere har en finger med i spillet, da far og mor køber Enggården. Der er blandt andet en malkeko, der stille og uden beregning skifter adresse.

Niels Vestergaard er veteran fra 1864. Han har været sygepasser på Als og har der været med til at tage imod mange sårede fra træfningerne på Dybbøl. Det har mærket og blødgjort hans sind.

Han er i færd med at bygge nyt stuehus. Det gamle stuehus byggede hans bedstefar, da han flyttede gården ud fra Vindum by, og det vil Niels nu bruge som mødesal.

Det er sådan, at landbruget har passeret en del milepæle gennem tiderne. En af dem er stavnsbåndets ophævelse i 1788. Derefter begynder fæstebønderne at købe deres gårde fri af herremanden. Lidt senere begynder de at flytte dem ud.

Den næste milepæl passeret et par generationer senere. Nu har Amerika oversvømmet Europa med billigt korn, og det kan ikke betale sig at sælge korn. Det må forædles i stedet for. Industrialiseringen er imidlertid kommet i gang i England, og de mangler smør, bacon og æg. Det er danske landmænds redning, og nu kommer der en opblomstring. Nu kan der blandt andet bygges nye stuehuse, og det åndelige liv får også en opblomstring.

Afdøde teologiprofessor P.G.Lindhardt fra Århus hævdede til sin død, at vækkelsen i slutningen af forrige århundrede netop skyldtes eksporten til England.— Nu blev der tid og råd til mere end dagen og vejen, fremhævede han.

Den missionsforening, der startede i Vindum, hed Luthersk Missionsforening. Den var i Vindum fra ca. 1875 til ca. 1910. En gårdbrand i Fårup var imidlertid årsag til, at den måtte standse. En ny missionsforening fik nu overvægt. Den hed Evangelisk Luthersk Missionsforening.

I 1892 var der nemlig sket noget. Det var igen smedsvenden Kr. Møller, der var på spil. Han var jo en meget ivrig og rejselysten mand, og han havde flere gange været i Sverige. Der havde han truffet Carl Olof Rosenius (1816-1868), der udgav et missionsblad som han kaldte Pietisten.

Carl Olof Rosenius, eller Calle som han blev kaldt blandt sine venner blev født i Nysätra i Västerbottens Län den 3. februar 1816. Hans far hed Anders Rosenius og var præst. Hans mor hed Sara Margareta Norenus og var datter af præsten Olof Norenus. Carl Olof var den tredje ud af en søskende flok på syv børn. Carl Olofs mor havde allerede før han blev født haft anelser om, at det barn som hun bar skulle blive Guds redskab. Carl Olof var allerede under opvæksten stærkt optaget af religiøse forhold. Calle blev aldrig præst, men betragtes som Sveriges største lægmandsprædikant og åndelige forfatter. Han døde i 1868.

Det er Kr. Møllers vel nok største fortjeneste, at han oversatte Rosenius til dansk. Det blev til fire ret tykke bind. Kr. Møller kaldte dem "Hemmeligheder i lov og evangelium" - i daglig tale blev de kaldt "Hemmelighederne". De blev benyttet meget, især som oplæsningsbøger ved læsemøderne.

Først for en snes år siden er der kommet en ny oversættelse af Pietisten, og dermed er Kr. Møllers navn fuldstændig gledet ud i evangelisk luthersk sammenhæng.

I 1892 foretog Kr. Møller en rejse til Sverige. Denne gang var det ikke Rosenius, han besøgte - af den simple grund, at Rosenius var død. Han blev kun 52 år gammel. I stedet besøgte han kredse, hvor der taltes i tunger, og hvor der foretoges helbredelse ved bøn. Det lyder unægtelig som en forløber for pinsemissionen. På årsmødet i Aakirkeby, hvor Kr. Møller ganske naturligt var taler, brugte han hele sin taletid til at omtale disse oplevelser. Han mente, at det var emner, der burde tages op i missionsforeningen.

Nu blev folk nervøse. Vi må huske på, at folk følte, at de gik med deres salighedsskat i et lerkar - et yndet udtryk dengang. De var bange for at miste den. "Kr. Møller står ikke længere på evangeliets grund", lød det. Der blev så stiftet en ny forening, der blev kaldt Evangelisk Luthersk Missionsforening. Den ønskede at forblive på evangeliets grund.

Det var virkelig en skilsmisse, og det blev da også kaldt sådan. I næsten hver by på Bornholm og i Vestjylland, hvor Luthersk Mission fandtes, blev der bygget et nyt missionshus, så der var ét for begge foreninger - dog ikke i Vindum. I mange år sad to brødre som formænd i foreningerne - Peter Rønne som formand i Luthersk Missionsforening og Hans Rønne som formand i Evangelisk Luthersk Missionsforening. Der var aldrig et ondt ord mellem dem, men de undgik naturligvis at tale om stridens emne - "smedesvenden". Den ene tog afstand fra ham, den anden beholdt ham i folden, omend i stækket og svækket form.

I Sverige skete der noget tilsvarende. Her var den førende bevægelse omkring århundredeskiftet Svenska Fosterlandsstiftelsen. Her var der en prædikant, der hed Malmsted. Han havde skrevet en sang, som vi ofte har sunget. Det er den, der begynder: "Åbent står Jesu forbarmende hjerte". Et vers begynder: "Verden i Jesus retfærdig er vorden". Det faldt pludselig de førende inden for Fosterlandsstiftelsen for brystet. Det kunne da vist ikke være rigtigt. Det måtte da være de kristne, de hellige - eller allerhelst: de omvendte - der var retfærdiggjort.

En kreds skilte sig ud og sagde, at det var præcis, hvad der stod i Bibelen: at hele verden var retfærdiggjort. Denne kreds kom til at hedde Bibeltroende Venner. Vi lægger mærke til de navne, de nye foreninger tager. Det siger noget om, hvad der var stridens emne.

Mellem de to foreninger Bibeltroende Venner og Evangelisk Luthersk Missionsforening blev der hurtigt et godt samarbejde, og det har holdt sig helt op til vor tid. De bruger fælles prædikanter. Når Evangelisk Luthersk Missionsforening sender missionærer ud til Ætiopien og Kenya - som f.eks. fra Vindum - så sker det netop gennem Bibeltroende Venners ydre mission.

De to foreninger følte, at de var søsterorganisationer. De følte, at de så ens på grundsandhederne i kristendommen, Det er dem, som apostelen Peter skriver om i sit

brev til de første kristne i adspredelsen. Han skriver: "I ved jo, at det ikke var med forkrænkelige ting, med sølv eller guld, I blev løskøbt fra det tomme liv, I har arvet fra forfædrene, men med Kristi dyrebare blod som med blodet af et lam uden plet og lyde." (1.Pet.1,18-19).

En lidt mærkelig slutning, synes vi. Men de første kristne, som Peter skrev til, og som havde jødedommen i sig, var ikke i tvivl om, hvad han mente. De kendte Toraen (Moseloven). De vidste, hvad der stod i 3. Mosebog om de forordninger, som Gud havde givet Moses. De vidste, hvordan de skulle forrette deres gudsdyrkelse. De vidste, hvordan de skulle frembringe et sonoffer. De skulle tage et lam - et lydefrit handyr. Det skulle de bringe hen til åbenbaringsteltets indgang. Der skulle præsterne lægge hænderne på dyrets hoved og bekende alle folkets synder. Så skulle dyret ofres, og blodet skulle stryges på pagtens ark. Så ville Gud aldrig mere komme deres synder i hu. Ved hjælp af en stedfortræder (offerlammet), ved hjælp af uskyldigt blod skulle synden sones.

Men da de levede under den gamle pagt, skulle synden sones igen og igen. Nu forkyndte Peter en ny pagt ved Kristi uskyldige blod - den nye pagts blod - som var udgydt én gang for alle, og som gjaldt for alle - jøder såvel som hedninger - til evig tid.

Da den sidste profet i den gamle pagt - Johannes Døberen - så Jesus, sagde han ikke: "Se Guds lam, som bærer Israels synd". Han sagde: "Se Guds lam, som bærer verdens synd". Jo, "verden i Jesus retfærdig er vorden".

Peter skriver til de første kristne om det tomme liv, som de har arvet fra deres forfædre. Det gælder ikke for os. Vi har ikke arvet et tomt liv fra vore fædre. Vi har arvet noget, der rimer på tomt: vi har arvet et fromt liv fra vore fædre. Et fromt, et gudfrygtigt og et nøjsomt liv. Vi har, som Paulus skriver til Timoteus, "fra barn af kendt de hellige skrifter, som kan gøre viis til frelse". Vi har sunget med Brorson: "Hvo vil mig anklage, hvo vil mig fordømme, Jesu blodestrømme sænker jeg mig i. Jeg er to't i lammets blod. Satan, synd og død må rømme, hvo vil mig fordømme?"

Vi kan nok bedst samle det hele i et vers fra en gammel herrnhutisk sang, som Rosenius har oversat, og som vi ofte har sunget i forsamlingen. Det er den, der begynder: "Som Farao og al hans hær". Den har et vers, der lyder:

*Så er det sket, og verden står
fra al sin synd utallig
så frelst, at når i tro den går
til lammets sår,
den er på timen salig.*

Det er vor fædrende arv. Det er vor fædrende tro.

